

Preliminarno saopštenje
UDK 821.163.44-2.09Popović M. Z.

Srđa MARTINOVIĆ (Cetinje)
Univerzitet Crne Gore – Podgorica
braveria56@gmail.com

Marija KRIVOKAPIĆ (Nikšić)
Univerzitet Crne Gore – Nikšić
marijak@ucg.ac.me

CRNOGORSKA DRAMA UPUĆENA LIGI NARODA

Drama „Đe je Crna Gora?“ objavljena je u Londonu 1926. godine. Autor ove drame je Marko Zekov Popović, oficir crnogorske vojske. Radi se o kratkoj drami sa dva lica koja je upućena Ligi naroda, a služila je kao jedan oblik političke borbe za aktuelizaciju crnogorskog pitanja nakon Prvog svjetskog rata. Likovi su jasno definisani u svojim ulogama – istoričar kao strastveni branitelj prava i časti Crne Gore, koji očigledno iznosi lične stavove autora, stoji naspram diplomate kao figure političke moći. Drama predstavlja dijalog između diplomate i istoričara koji osvjetljava tenzije između političkih pogodnosti i istorijske istine trenutka. Drama istovremeno osvjetljava emocionalne i intelektualne rasprave koje se javljaju kada se istorija osporava, te prenosi hitnost kojom oba lika brane svoje stavove – jedan ukorijenjen u istorijskoj pravdi, a drugi u političkoj stvarnosti.

Ključne riječi: *drama, Crna Gora, oficir, London, Liga naroda*

Tragajući za sudbinama crnogorskih oficira, prije nekoliko godine naišli smo na dramu Marka Zekova Popovića koju je kao vid političke borbe za afirmaciju Crne Gore uputio Ligi naroda u Ženevi, preteći današnjih Ujedinjenih nacija. Drama je objavljena u Londonu 1926. godine na engleskom jeziku pod naslovom “Where is the Montenegro?” (Đe je Crna Gora?) sa podnaslovom „Mučeništvo malih naroda“. Do sada nije uopšte bila poznata javnosti i ovom prilikom se prvi put predstavlja sa prevodom. Drama ima dva lica – Istoričara i Diplomatu. U drami Istoričar iznosi činjenice i podatke onakvim kakvi jesu, dok je diplomata predstavljen kao neko ko se bavi politikom i često interese

malih država stavlja po strani u odnosu na stavove i interese velikih država. Kao autor se potpisuje Marko Zekov Popović, a drama ima osam strana. Interesantno je napomenuti da gotovo u istom periodu nastaje još jedna drama o kojoj smo pisali u ranijem broju ovog časopisa, a čiji je autor istog imena i prezimena (Marko Savov Popović), takođe oficir i emigrant. Oba autora su svoje emigrantske dane i ljubav prema otadžbini pretakali u pisanje drama koje afirmišu Crnu Goru i njene vrijednosti.

Marko Zekov Popović je bio alajbarjaktar, komandir garde, pisac drame i politički emigrant. Rođen je na Njegušima 20. aprila 1881. godine u porodici alajbarjaktara Zeka Mašanova Popovića. Službovao je u crnogorskoj Dvorskoj straži kao gardista, a kasnije kao oficir. Prilikom proglašenja Kraljevine Crne Gore avgusta 1910. odlikovan je kao potporučnik Dvorske straže. Titulu alajbarjaktara crnogorske vojske naslijedio je od svog oca Zeka Popovića. Glavni barjak dobio je pred balkanski rat 1912. godine. Kao alajbarjaktar i poručnik Dvorske straže služio je u toku Prvog balkanskog rata 1912-1913. godine. Postoji snimak na kojem se vidi Marko Zekov kako sa barjakom ulazi u Skadar. U čin gardijskog kapetana proizveden je 14. novembra 1913. godine. U Prvom svjetskom ratu 1914-1916. godine službovao je u pratnji kralja Nikole (Martinović, 2022). Austrougarske vlasti internirale su ga u logor 1916-1918. godine. Član je ustaničkog štaba Božićnog ustanka u Bajicama 1919. godine. Emigrirao je sa prvom grupom ustanika 18. januara 1919. do Medove, a potom u Italiju. U Italiji je bio član crnogorske vojske u egzilu u sastavu I čete Prvog bataljona. U čin komandira proizveden je 19. maja 1919. godine od strane crnogorske vlade u egzilu. Jedan je od tvoraca i potpisnika Izjave koju su potpisali 73 crnogorska emigranta o nastavku borbe za nezavisnu Crnu Goru od aprila 1920. godine. Nakon rasformiranja crnogorske vojske u egzilu 1922. godine zajedno sa Milom Petrovićem boravio je u Meksiku, zatim u Kini, SAD-u i na kraju u Londonu radeći na aktuelizaciji pitanja crnogorske nezavisnosti (The Montenegrin Mirror, 1931). Prema nekim podacima boravio je i među crnogorskim iseljenicima u Južnoj Africi odakle je došao u London. Napisao je brošuru 1930. godine pod naslovom „Nezavisnost malih naroda i zatiranje Crne Gore“. Pored brošure objavio je na engleskom jeziku dramu koju je uputio Ligi naroda. Objavljivao je članke u *Crnogorskom ogledalu* u San Francisku. Pripadao je crnogorskoj političkoj emigraciji. Bio je član Uprave nacionalne odbrane Crne Gore (Martinović, 2022). Odlučio je da se više ne vraća u Crnu Goru sve dok ona ne bude slobodna. Putovao je u više različitih država, a sudbinu vezao je za odanost državi kojoj je posvetio život. Prema raspoloživim podacima tokom života u egzilu nije imao potomstvo. Preminuo je u Londonu u Velikoj Britaniji, 24. oktobra 1934. godine (Adžić, 2013). Kovčeg sa njegovom urnom nalazi se u

katedrali (Christ Church Cathedral) u Dublinu. *Slobodna misao* i *Zeta* objavile su njegov nekrolog. U *Slobodnoj misli* br. 44 iz 1934. godine na petoj strani između ostalog navodi se: „Proveo je dugo vremena u perjaničkoj službi na Cetinju; primio je barjak pred balkanski rat. Poznat je bio kao veliki junak“. Detaljan i nadahnut nekrolog donio je i list *Crnogorsko ogledalo* pod naslovom „Marko Zekov“ u kojem se navodi: „Ovaj čovjek, vjerovali ili ne, jednog dana će postati legenda i budući pisci među južnim Slovenima će se takmičiti pripovijedajući o njegovom životu. On je posjetio, od pada crnogorske države, svaku važniju zemlju na svijetu, a u ovom poduhvatu pratio je crnogorskog Princa Mila. Za njega možemo reći da je ogledalo crnogorskih vrlina, u njemu je izražen crnogorski karakter i lojalnost naciji. Mogao je da ode u Beograd i bude ono što je bio na dvoru Kralja Nikole, komandant Karađorđeve garde... Marko je već legenda za sebe. Kad smo ga pogledali u lice vidjeli smo, u jendom trenutku svu tragediju i slavu Crne Gore. Nijesmo mogli dugo da razgovaramo sa njim, morali smo da ga proučimo i izvučemo inspiraciju... On bi nam uvijek govorio ‘Nikola, radi kako te Bog usmjerava, ja znam da hoće.’ On je sada u Londonu. Kako je bio zadovoljan kada je prije neki dan podignut spomenik Kralju Nikoli, u San Remu a Alajbarjaktar (nosilac svetih načela) ispred biste... On je već zaradio dio svoje vječne slave.“

„De je Crna Gora?“ je politička je drama koja nudi kritički komentar na istorijske događaje koji se odnose na aneksiju Crne Gore 1918. godine, kao i međunarodne politike koja je pratila proces. Drama, prema tome, služi kao istorijska kritika i kao poziv na pravdu, podstičući publiku da zamisli dugotrajne učinke koje su diplomatske odluke imale na identitet i suverenitet Crne Gore, te dramatične promjene koje je država doživjela poslije Prvog svjetskog rata. Drama predstavlja dijalog između diplomate i istoričara koji osvjetljava tenzije između političkih pogodnosti i istorijske istine trenutka. Drama istovremeno osvjetljava emocionalne i intelektualne rasprave koje se javljaju kada se istorija osporava, te prenosi hitnost kojom oba lika brane svoje stavove – jedan ukorijenjen u istorijskoj pravdi, a drugi u političkoj stvarnosti.

Iako kratka, ova drama duboko zalazi u složenost crnogorskog gubitka suvereniteta, pri čemu istoričar ističe prekršena obećanja saveznika i njihov neuspjeh da ispune svoje obaveze prema Crnoj Gori. Diplomata, s druge strane, opravdava postupke tog vremena, odražavajući političku realnost poslijeratnog razdoblja. Reference na političke ličnosti poput Lorda Gladstona i uplitanje Francuske, Britanije i Sjedinjenih Država pokazuju način na koji su interesi globalnih sila oblikovali sudbinu manjih nacija. Pokušaji diplomate da opravda okupaciju Crne Gore otkrivaju diplomatsku retoriku vremena, a koja je u oštrom kontrastu s moralnim bijesom istoričara, što u drami podstiče tenziju između moralnog čina i predanosti istorijskoj istini, s jedne, i politič-

kog pragmatizma koji zamagljuje istinu, navodno, u korist održavanja međunarodnog mira, odnosno statusa quo nauštrb istorijske istine, s druge strane. Istim je činom, prema istoričaru, ponosnoj zemlji i nezavisnoj naciji učinjena nepravda, te njegov glas istrajava na kraju drame koja se završava strastvenim pozivom da se prizna Crna Gora kao nezavisna država.

Likovi su, dakle, jasno definisani u svojim ulogama – istoričar kao strastveni branitelj prava i časti Crne Gore, koji očigledno iznosi lične stavove autora, stoji naspram diplomate kao figure političke moći. Ova dinamika daje drami intelektualnu snagu i stvara zanimljivo oscilatorno kretanje tokom kojeg idealizam istoričara dovodi u pitanje pragmatičnost diplomate. Struktura njihovog dijaloga stoga je uravnotežena, pri čemu svaki lik dobija dovoljno vremena da postavi pitanje, odnosno ospori tvrdnje drugog. Ovim rasprava o istorijskoj i političkoj temi dobija i ton intelektualne razmjene koji narativ pokreće, ali ga ograničava formalnim jezikom kojim istoričar iznosi istorijske dokumente, dok diplomata odmjereno izbjegava direktne odgovore i odražava profesionalnu distancu čak i po pitanju neugodnih istina.

Na početku jezik drame karakteriše stabilni realizam kojim se pristupa tipičnom političkom dijalogu vremena, uz upotrebu latinske fraze i francuskog jezika, koji ne ogleda tradicionalni diskurs datog konteksta, a čime se dodatno naglašava njegova istorijska ozbiljnost. Za ovim, ton rasprave počinje da varira između strastvene odbrane suvereniteta Crne Gore i hladnog, proračunatog političkog manevrisanja. Istoričarevi sve žešći prigovori diplomatinim opravdanjima ulijevaju energiju u scenu, pojačavajući dramatičnost rasprave. Iz rasprave istovremeno isplivava jasno razočaranje odnosom međunarodne zajednice prema manjim nacijama i cinizmom diplomatije i politike uopšte, dok istoričar insistira na sjećanju na prošlost onakvu kakva je uistinu bila. Razgovor, usljed toga, sve češće upliće ironiju i suptilni humor koji istoričar upućuje opreznom diplomati koji naglašava da je „opasno baviti se razlozima“ političkih intriga. Dok istoričar optužuje diplomatu za politički kukavičluk, diplomata u istoričaru vidi naivca nesposobnog da shvati složenost međunarodne političke scene.

No, emocionalni ritmovi koji čine živahnom ovu raspravu istovremeno nijesu podržani jasnim kontekstom razgovora, mjestom na kojem se isti razvija, odnosno radnjom koja bi podržala obje strane angažmana. Zamišljamo, stoga, godinu 1926, kada je objavljena drama, kao razdoblje nemirnih promišljanja sudbina naroda i njihove suverenosti. Ugovori koji su uslijedili nakon rata, posebno Versajski (1919) i drugi povezani s raspadom carstava, preoblikovali su evropsku kartu, pobudili strahove i inicirali mnoga razočaranja i slične rasprave. Da bi se mogao odvijati ovaj napeti dijalog između strastvenog branitelja suverenosti jednog izdanog naroda i diplomate koji olako pristaje

uz politički narativ nivelizacije izdaje? Koji bi kontekst omogućio dinamiku u kojoj se jedan lik osjeća zarobljenim okolnostima u svijetu, dok drugi osjeća moralni imperativ da ostane vjeran idealima, bez obzira na cijenu?

Imajući u vidu vrijeme u kojem je drama napisana i političke uloge likova, konferencija ili prijem mogli bi da čine pozadinu njihovog dijaloga, kao mjesta na kojima se tradicionalno odigrava dinamika moći. Politički i intelektualni ulazi ovakvog diplomatskog događaja – zamišljamo ga suptilno ukrašenim diplomatskim simbolima – pojačali bi napetost između dva lika, dok bi formalnost okruženja naglasila kontrast između njihovih pristupa. Velika konferencijska dvorana ili soba za prijem, u kojem su likovi okruženi delegatima, političarima i intelektualcima dala bi sofisticiranost atmosferi i omogućila razmjenu ideja kroz utišane rasprave, svjesne okružujućeg političkog nemira. Zamišljamo diplomatu koji je svjestan pogleda oko sebe, kako pažljivo birajući riječi pokušava da izbjegne sukob, obavljajući, pri tom, spore, promišljene pokrete. Istoričar, strasno uvjeren u istorijsku pravdu, odolijeva formalnosti situacije, izvodi življu gestikulaciju, te s nestrpljenjem vodi razgovor željenom kraju, jer on neophodno osjeća kritičnost trenutka i potrebu da održi čas iz istorije. Razgovor se mogao odvijati tokom koktel prijema ili večere, možda u raskošnom ambijentu veleposlanstva ili na sastanku uticajnih ličnosti, čija bi pozadina suptilne dinamike moći naglasila, uprkos dekoru ambijenta, da će neriješena pitanja postojati još dugo. Da je razgovoru svjedočio još neko, bez sumnje bismo dobili ogledalo političkog teatra onog vremena, mješavinu negodovanja i odobravanja, uljudnosti i suzdržanosti, prikrivenih tjeskoba ili hitnosti.

No, možda se razgovor vodio u skromnoj sobi nalik kancelariji ili radnoj sobi diplomate ili istoričara – monohronoj, linearno uređenog namještaja, bez pretjeranih ukrasa. Dok se ovakav prostor uklapa u intelektualnu i konfrontacijsku prirodu dijaloga, nedostatak didaskalija takođe sugerise minimalistički ambijent, koncentrisan na dijalog. Možda ova dva lika sjede za radnim stolom, za kojim istoričar gorljivo iznosi svoj slučaj, dok diplomata pokušava ostati rezervisan. Ovakav prostor mogao bi biti i soba u egzilu, možda ona u kojoj se pisac osjećao izolovanim, odvojenim od svoje domovine i potčinjen silama koje su oblikovale sudbinu njegove zemlje. S obzirom na istorijski kontekst, ovakva postavka mogla bi pojačati osjećaj gubitka, frustracije i političke hitnosti, te opravdati iznenadni preokret koji diplomata izražava spreman da napusti svoju diplomatsku ulogu i postane branitelj Crne Gore.

Diplomatina iznenadna želja da stane u odbranu crnogorskog pitanja nije motivisana dubljim psihološkim analiziranjem ili postupnijom nadogradnjom lika, pa djeluje iznuđena. Niđe ne vidimo diplomatu kako se bori sa svojom savješću, težinom političkih kompromisa, niti nailazimo na trenutak

lične spoznaje. Umjesto toga, njegovu transformacija doživljavamo kao sredstvo zapleta. Njegova iznenadna spremnost da zamijeni uloge, postane član parlamenta željan da odbrani crnogorsko pitanje, sugerise složeniji unutarnji moralni konflikt. Upućen na osiguranje stabilnosti i priznanja za svoju zemlju, iako isto znači kompromitovanje određenih ideala, diplomata se moguće osjeća kao razočarani prognanik koji pokušava da održi ravnotežu između lojalnosti domovini i realnosti političkog okruženja, te se najvećim dijelom drame čvrsto drži logike diplomatije i diplomatske pristojnosti. No, njegovo razočaranje razotkriva borbeni glas intelektualnog idealizma, moralnog kompasa koji predstavlja historičar, koji je uvjeren da je napušten sistem vrijednosti za koji se zalagao – dok politički kompromisi potkopavaju budućnost i njegove zemlje, on se također osjeća lično izdanim. Stoga on spremno optužuje diplomatu da nije izgubio iz vida samo svrhu britanskog učešća u ratu već i suštinu njihovog nacionalnog identiteta. Na ovaj način, mogućnost prelaska u parlament mogao bi značiti trenutak ličnog ili ideološkog buđenja diplomate, kojem bi parlament dao značajnu platformu da se bori za pravdu. Ova promjena bi također mogla značiti strateški potez, posebno ako diplomata vidi priliku za akciju kojom će crnogorsku stvar izvojevati pobjedu, a njemu donijeti ličnu slavu. U tom smislu, njegova bi se promjena mogla opisati kao taktička, a ne kao emocionalna ili ideološka odluka. Moguće je da je pisca tjerala politička hitnost crnogorskog pitanja, pa mu je bilo važnije da prenese poruku ili promoviše politički cilj nego da dovoljno razvije lik diplomate. U ovom slučaju, promjena u liku mogla bi služiti kao način da se naglasi potreba za akcijom prisiljenom nimalo prijateljskim političkim kontekstom. Ili je možda pero ratnika dolazilo iz srca romantičara nepokolebljivog u svojoj ideološkoj čistoti i očajnoj ljubavi prema domovini iz koje je morao zauvijek otići.

ĐE JE CRNA GORA?

Mučeništvo maloga naroda

MAJOR MARKO ZEKOV POPOVIĆ

(Državni barjaktar Kraljevine Crne Gore i komandant Kraljevske garde)
London, 1926.

UVOD

Crnogorsko pitanje uvijek je bilo otvoreno. Crnogorski narod nikada nije priznao nikakvo ujedinjenje sa Srbijom, dok ni jedna evropska sila nikada nije prepoznala ilegalni čin koji je Crnu Goru ujedinio s njenim takozvanim saveznikom. Osam godina je prošlo od kad je Srbija Crnoj Gori nametnula srpskoga kralja i vladu, a što je učinjeno silom oružja i nelegalnim činom „fingirane“ skupštine, podlim činom koji nikada ne može biti prihvaćen.

Propatio je crnogorski narod mnoge muke pod opresijom dinastije Karađorđevića i mnogih administracija koje vlada tako često mijenjaše, postavljajući uvijek sve gore od gorih. G. Nikola Pašić uvijeravao nas je da su ove promjere nametale Velike sile, te je, ukoliko je to istina, teško ostati u ubjeđenju da postoji bilo kakva iskrena i nepristrasna politička ljevica među Saveznicima.

Januara 25. 1925. godine, g. Nikola Pašić, tadašnji Premijer Jugoslovenske Skupštine, izjavio je u Skupštini u Beogradu da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca sačinjenja voljom Velikih sila a ne naroda Jugoslavije. Ukoliko je ova izjava istinita, onda znači da su Amerika, Engleska, Italija i Francuska s namjerom oduzele Crnoj Gori njenu nezavisnost, te da su svog saveznika u Velikom ratu nagradile tretirajući ga gore nego što je to uradio njihov nestali neprijatelj. Jer Crna Gora izbrisana je s mape! Velike sile, međutim, nijesu prvenstveno krive, jer su prepustile Balkanu da sam upravlja

svojim poslovima, te Srbija snosi punu odgovornost za prisajedinjenje Crne Gore pod uslovima najpodlije izdaje.

Od zločina u Sarajevu, Srbija je protestovala da je nevina u pogledu bilo kakve umješanosti u čin koji je doveo do Velikog rata, ali nedavna otkrića pokazuju da je Srbija bila itekako svjesna pripremljenih akcija za umorstvo nadvojvode Franca Ferdinanda i spremna da iskoristi prednosti događaja koji su slijedili.

G. Ljuba Jovanović, srpski ministar i sadašnji Predsjedavajući Skupštine, kao i jedan od vođa Radikalne partije, izjavio je u knjizi *Krv slovenstva*, objavljenoj 1924, da su Srpski dvor, kao i g. Pašić, srpski Premijer, pristali na saučešništvo u ubistvu nadvojvode.

Sličnu optužbu iznosi g-đica M. E. Daram, autoritet na engleskom jeziku po pitanju balkanskih afera, u njenoj knjizi *Sarajevski zločin* objavljenoj 1925. godine. Ona opisuje cjelu aferu, predstavlja odlomke zvaničnih dokumenata, te jednostavno zaključuje da Srbija sama mora snositi krivicu kako za ubistvo tako i za rat koji ga je pratio. Kasnije ophođenje Srbije u procesu aneksiranja njenog saveznika, Crne Gore, dokazuje kakve su planove kovali njene vođe na početku sukoba.

Crna Gora je impulsivno ušla u rat, s najboljom namjerom, odazvavši se srpskoj molbi za pomoć, bez primisli na dobit, bez sporazuma ili obećanja neke nagrade, nije čak ni sačekala da vidi šta će Velike sile uraditi, već je jednostavno kao prijatelj odlučila da se pomogne u času kada se njen susjed našao u velikoj nevolji.

Crna Gora nije ušla u rat da snosi posljedice zločina druge nacije, niti da bude razapeta kao nevina žrtva od strane sopstvenih saveznika, već da, u najmanju ruku, dobije zaslužno priznanje za svoje učešće u ratu i da joj nezavisnost bude očuvana i garantovana.

MARKO Z. POPOVIĆ

DE JE CRNA GORA?

Teško pitanje! Ali onda, pitanja nijesu teška, odgovori su teški.

„Niđe!“ odgovara poslijeratni diplomata.

„Kako je to moguće?“ protestuje pribrani historičar i dodaje: „Crna Gora je nezavisna, konstitutivna monarhija, smještena između Srbije na sjeveru, Jadranskoga mora na jugu, Albanije na istoku i Hercegovine i Dalmacije na zapadu.“

„Htjeli ste reći da je Crna Gora *bila* nezavisna, konstitutivna monarhija. Crna Gora više nije ime, ona je samo sjećanje“, ispravlja diplomata.

Međutim, ova opaska duboko je dirnula pravednoga historičara koji je tada, a kakva ne bješe njegova priroda, povisio tada ton i pokrenuo žustru raspravu.

ISTORIČAR: Molim Vašu Ekselenciju da mi oprost, ali na kojim činjenicama zasnivate Vašu okrutnu izjavu koja se tiče hrabre male kraljevine, koja nikada u svojoj istoriji nije bila potčinjena ni jednoj stranoj sili? A to je nešto više od onoga u šta bi se čak i ponosni sinovi Albiona mogli časno zakleti!

DIPLOMATA: Crna Gora je okupirana 1918. godine, odmah nakon Primirja, od strane francuskih i srpskih trupa, pod komandom francuskog generala Franšea d'Epera, kada je pripojena Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

ISTORIČAR: Istina je to, nažalost. No, molim Vas, zbog čega su to uradili?

DIPLOMATA: (posramljeno) Ja – eh – žao mi je, gospodine, ne razumijem Vaše pitanje.

ISTORIČAR: Ono što sam želio pitati jeste koji je razlog stajao iza okupacije Crne Gore od strane francuskih i srpskih trupa?

DIPLOMATA: Koji razlog? Oh, Vi želite da znate koji je bio razlog? Opasno je baviti se razlozima.

ISTORIČAR: Ukoliko je Vama kao diplomati nezgodno da govorite o razlozima, tada mi, molim Vas, recite po kom pravu?

DIPLOMATA: U saglasju sa običajima međunarodnog prava, teritorije mogu biti stečene putem sukcesije, naslijeđa, osvajanja, otkrića ili kupovine.

ISTORIČAR: Koji od ovih razloga se odnosi na Crnu Goru?

DIPLOMATA: Pravo osvajanja, naravno.

ISTORIČAR: Osvajanja? Zašto osvajanja? Da li je Crna Gora bila neprijatelj ili saveznik Sila Antante?

DIPLOMATA: Ne razumijem Vas.

ISTORIČAR: To je, međutim, veoma jednostavno. Da li se Crna Gora, tokom Velikog rata od 1914. do 1918. godine, borila na strani Velike Britanije i njenih saveznika ili na strani Njemačke, Austrougarske, Turske i Bugarske?

DIPLOMATA: Svakako, Crna Gora se borila na našoj, mislim na strani Engleza, Francuza, Srba itd, itd. Ali zbog čega postavljate takva jednostavna pitanja? To i djeca znaju. Crna Gora nije bila naš neprijatelj već naš vjerni saveznik.

ISTORIČAR: Naravno, djeca svih zemalja svijeta to znaju, ali diplomate ne znaju; drugim riječima kako ste mogli izbrisati slavnu malu Crnu Goru, našeg vjernog saveznika, s karte Evrope?

DIPLOMATA: Oh, razumijem! Vi ste pod utiskom izjave koju je Lord Gledston načinio u Domu lordova, 11. marta 1920. No, plemeniti Lord državnik je predratni koji još uvijek misli da su diplomatama dati jezici da njima izražavaju sopstvene misli. Nama, poslijeratnim diplomatama, dati su jezici u svrhu skrivanja naših misli. Opasno je po mir u svijetu reći javno ono što neko zaista misli.

ISTORIČAR: Oh, nije li tako! Nego, molim Vas, na koju ste izjavu aludirali? Šta je lord Gledston rekao u Domu lordova 11. marta 1920? Zaboravio sam.

DIPLOMATA: Možda je tako bolje. Svi bi trebalo da zaborave izjavu lorda Gledstona.

ISTORIČAR: Da li biste ga mogli citirati?

DIPLOMATA: DA. Uzviknuo je: „Kakve su gore muke mogle zadesiti Crnu Goru da je, umjesto što je bila naša saveznica, odlučila da se bori protiv nas iz neprijateljskog kampa?“

ISTORIČAR: Ukoliko je to rekao onda nije mogao izreći veću istinu. Svaki Britanac trebalo bi toga da se sjeća sve dok naš junački mali saveznik ne bude restauriran i ponovo konstituisan. Poslužiću se riječima *Istine* (Vol. 98, No. 2541, od 19. avgusta 1925, stranica 328): „...Nikada u našoj istoriji ne bismo saučesnici u prljavijem poslu.“

DIPLOMATA: Ali, šta smo mi diplomate mogli uraditi? *Istina* je tada napisala istinu. No, nije trebalo da uradi tako. Naša diplomatska akcija zaista nije bila najčistija, ona je, međutim, bila politička. A to je važnije. Danas djeca to znaju.

ISTORIČAR: Ali djeca naše djece kamenjem će obasuti grobove britanskih diplomata koji su učestvovali u ovako neplemenitoj akciji kao što je brisanje male kraljevine Crne Gore sa karte Evrope. Sama suština britanskog ulaska u Veliki rat imala je svrhu *odbrane malih naroda*. To je bio naš moto, na slogan, naš najslavniji cilj. Sramotim se samog sebe od pomisli: Kako ću ispisati ovu stranicu naše istorije?

DIPLOMATA: Treba da napišete ono što je srpski premijer, g. Pašić, rekao – tj. da je Kralj Crne Gore, Nikola I, predao tvrđavu na planini Lovćen i pobjegao iz svoje zemlje tokom rata.

ISTORIČAR: Ali to nije istina. Laž takve izjave ne dokazuju samo vojni i istorijski dokumenti objavljeni u skorije vrijeme, već je očigledno da je Lovćen postao plijen njemačke i austrijske oružane sile pred kojom su padala i najjača svjetska utvrđenja. Lijež, Namir, Anvers, Pšemisl, Kaunas pali su mnogo prije primitivne crnogorske tvrđave na Lovćenu. Srpski Kralj Petar i belgijski Kralj Albert pobjegli su iz svojih zemalja mnogo prije nego su Kralja Nikolu od Crne Gore prisilile veće sile da pođe njihovim stopama.

DIPLOMATA: Ali rečeno je da je crnogorski Kralj Nikola izdao svoga unuka Aleksandra, ondašnjeg regenta Srbije.

ISTORIČAR: To nije istina. Srpski poluzvanični organ *Balkan*, napisao je 26. novembra 1924. godine: „...Može se dokazati da su, krajem 1915. godine, Crnu Goru i Kralja Nikolu izdali saveznici, čak i oni njima najbliži.“ I ta izjava nikada nije negirana! Crnogorskim trupama nije komandovao Kralj Nikola, već srpski generali Boža Janković i Petar Pešić.

DIPLOMATA: Ja to ne mogu poreći, jer to je činjenica. Ipak, u Vašoj istoriji mogli biste objasniti da se radilo o istorijskoj neizbježnosti da Crna Gora bude pripojena Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i da Kralj Nikola bude protjeran iz njihove zemlje. Jer, kako bi mogla postojati dva kralja u jednoj kraljevini?

ISTORIČAR: Nijesu to bili jedna kraljevina i dva kralja. Postojale su dvije kraljevine i dva kralja. No, zaista, Vi ste diplomata i kao takav sigurno ste upoznati da, u skladu sa Članom XXVI Berlinskog sporazuma, a koji su pot-

pisale Velika Britanija, Francuska, Njemačka, Austrougarska, Rusija, Italija i Turska, Crna Gora je ustanovljena kao nezavisna Knjaževina, dok je, godine 1910, uzdignuta do dostojanstva nezavisne nasljedne Kraljevine, s dinastijom Petrović-Njegoš na čelu. Prema tome, u vrijeme potpisivanja Primirja 1918. godine, postojale su dvije odvojene kraljevine, Srbija, s njenim Kraljem Petrom I iz kuće Karađorđevića, i Crna Gora, s Kraljem Nikolom I od Petrović-Njegoš dinastije. Kralj Petar se vratio u Srbiju poslije Primirja. Zašto se Kralj Nikola nije vratio u Crnu Goru?

DIPLOMATA: Zbog toga što su tada Crnu Goru okupirale francuske i srpske trupe.

ISTORIČAR: Kako su se usudile na takav čin? Zar nije francuski Predsjednik, u pismu od 24. novembra 1918. godine, adresiranom na Kralja Nikolu od Crne Gore, obećao da će francuske trupe u Crnoj Gori raditi isključivo na obezbjeđivanju povratka crnogorskog kralja svojoj zemlji. Evo šta piše u posljednjem pasusu pisma koje je potpisao g. Poenkare: „La presence des troupes allies, le concours qu'elles apporteront aux habitants contribueront sans doute a hater ce moment que Votre Majeste appelle de tous ses vœux. Des qu'il sera venu, le Gouvernement de la Republique sera heureux, Sire, de faciliter votre voyage deretour.“¹

DIPLOMATA: Zbog čega se onda Kralj Nikola nije vratio svojoj zemlji poslije takvog svečanog obećanja francuske Vlade?

ISTORIČAR: Zbog toga što je dva dana kasnije, 26. novembra 1918. godine, srpska vlada zvanično proglasila aneksiju Crne Gore kraljevini Kralja Petra Karađorđevića.

DIPLOMATA: Po kom osnovu?

ISTORIČAR: Po osnovu sile!

DIPLOMATA: To zvuči kao istinska međunarodna pljačka!

ISTORIČAR: To jeste *bila* međunarodna pljačka.

¹ „Prisustvo savezničkih trupa, te pomoć koju će pružiti stanovnicima, nedvosmisleno će doprinijeti ubrzanju trenutka koji Vaše Veličanstvo s nestrpljenjem očekuje. Čim taj trenutak dođe, Gospodine, Vlada Republike će spremno olakšati Vaš povratak.“

DIPLOMATA: Međutim, zar nije bilo crnogorske Skupštine da se izjasni tim povodom?

ISTORIČAR: Zaista, postojala je neka improvizovana „namještena“ skupština koja je potvrdila aneksiju.

DIPLOMATA: Ali zbog čega kažete „improvizovana“, „namještena“ skupština?

ISTORIČAR: Zbog toga što zvanične crnogorske vlade nije bilo u zemlji u vrijeme kada je trebalo sprovesti izbore.

DIPLOMATA: Će se ona nalazila ako ne u zemlji?

ISTORIČAR: Bila je u egzilu, zajedno s Kraljem i svijetom crnogorske inteligencije. Desetine hiljada najhrabrijih Crnogoraca izbjegli su u inostranstvo zbog rđave vladavine Pašićeve.

DIPLOMATA: Da li se još neki od naših Državnika založio u ovom kontekstu u ime našeg naroda?

ISTORIČAR: G. Lojd-Džordž je 6. januara 1917. izjavio: „Dan obnove Belgije, Srbije i Crne Gore biće i dan izbavljenja svijeta.“

DIPLOMATA: Da li je g. Vilson, Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, iznio bilo kakva slična obećanja?

ISTORIČAR: Da, itekako. G. Vilson je 4. jula 1918. godine poslao poruku Kralju Nikoli od Crne Gore, koja je glasila: „Vjerujem da Vaše Veličanstvo i plemeniti i junački narod Crne Gore neće biti oboreni, već da će imati povjerenje u odlučnost Sjedinjenih Država da se pobrinu da u konačnoj pobjedi koja će doći, integritet i prava Crne Gore budu osigurani i priznati.“

DIPLOMATA: Ovo su neborivi argumenti. Međutim –

ISTORIČAR: Zbog čega međutim?

DIPLOMATA: Ne smijem iznositi te činjenice iz straha da ću ugroziti svoju diplomatsku karijeru.

ISTORIČAR: Besmislice! Zbog čega biste strahovali za svoju diplomatsku karijeru ako morate skrivati sopstvene misli. Ne bojte se! Ako izgubite diplomatski položaj, ja i moji prijatelji ćemo se pobrinuti da uđete u Parlament, đe možete reći upravo šta mislite. A onda možete raspravljati o dobro poznatom Izvještaju gospodina Pola Montua, francuskog delegata u Društvu naroda (Peta komisija), od 25. novembra 1920, u kojem kaže: „Pitanje sadašnjeg postojanja nezavisne države Crne Gore nikada nije riješeno.“ Upravo taj dokument dokazuje da je crnogorsko pitanje još uvijek otvoreno.

DIPLOMATA: Ukoliko možete učiniti da postanem članom Parlamenta, rado ću odmah dati ostavku na svoju diplomatsku dužnost.

ISTORIČAR: Već ste dovoljno popularni.

DIPLOMATA: Ura! Moj prvi govor u parlamentu počeo i završiti se čuvenim usklikom koji je Katon izgovarao u rimskom Senatu u vezi sa Kartaginom. Zapravo, sve dok Crna Gora ne bude obnovljena i ponovo uspostavljena, svi moji govori će počinjati i završavati se ovim riječima: *Caeterum censeo Montenegro reconstituendum esse*.

Izvori:

- *The Montenegrin Mirror* (1931).

Literatura:

- Adžić, N. (2013). *Crnogorac bez domovine*, IVPE, Cetinje.
- Martinović, S. (2022). *Crnogorska garda*, Institut za vojnu istoriju Crne Gore, Cetinje.

**Srđa MARTINOVIĆ &
Marija KRIVOKAPIĆ**

**MONTENEGRO DRAMA ADDRESSED
TO THE LEAGUE OF NATIONS**

The drama "Where is Montenegro?" it was performed in London in 1926. The author of this drama is Marko Zekov Popović, an officer of the Montenegrin army. It is a short drama with two faces addressed to the League of Nations, and it served as a form of political struggle for the actualization of the Montenegrin issue after the First World War. The characters are clearly defined in their roles - the historian as a passionate defender of the rights and honor of Montenegro, who clearly expresses the personal views of the author, stands opposite the diplomat as a figure of political power. The drama presents a dialogue between a diplomat and a historian that illuminates the tensions between political expediency and the historical truth of the moment. The drama simultaneously illuminates the emotional and intellectual debates that occur when history is disputed, and conveys the urgency with which both characters defend their positions – one rooted in historical justice, the other in political reality.

Keywords: *drama, Montenegro, officer, London, League of Nations*